

Štědré systémy veřejné sociální péče se staly první obětí demografických změn posledních desetiletí. V důchodových systémech, které byly dosud vyvážené, se postupně zhoršil poměr mezi ekonomicky aktivním obyvatelstvem (od něhož jsou vybírány daně k přerozdělení) a adresáty důchodových dávek (penzisty). Svízelná úprava těchto systémů „za pochodu“ – pomocí různých úprav a zvyšování hranice důchodového věku, omezováním sociálních výhod či zvyšováním daní – byla a je důsledkem toho, že sociální politika, která převládla po druhé světové válce, není z hlediska nových demografických změn udržitelná.

HODNOTY

Jednotlivci, manželské páry, rodiny a jejich motivace i jednání, mezilidské vztahy a hodnoty – to vše jsou témata této knihy, jejímž záměrem bylo načrtnout hlavní trendy demografického vývoje ve druhém tisíciletí. Na závěr naší cesty bychom se snad mohli zamyslet, jak ovlivnily demografické změny v 19. a 20. století osobní hodnoty jednotlivců, které jsou spjaty s narozením i smrtí, s nemocemi i samotou, s rodinou i společností. Demografický cyklus, který provázel zrod průmyslové společnosti, hluboce ovlivnil průběh konkrétních křivek, které spojují dvě nejdůležitější události života: zrození a smrt. Tyto křivky rostly, neboť rostla i populace, a také se vzdalovaly, protože průměrný odstup mezi narozením a smrtí se více než zdvojnásobil. Životní zkušenosti jsou však dnes výrazně ochuzenější. Naši předkové se rodili a vyrůstali v početných rodinách s množstvím příbuzenských svazků. V kontextu prostředí bohatém na rodinné vztahy, do něhož se narodili, se smrt podobala opadnutí listu z věčně zeleného a košatého stromu. V současnosti je tomu jinak a lidé jsou stále osamělejší jak při zrození, tak při umírání. Dále platí, že dříve ti, kdo se dožili dospělosti či dokonce stáří a opakovaně se tak setkávali s porody i úmrtími, získávali důvěrný vztah – ať již bolestný či radostný – k těm-

to životním událostem. Tento důvěrný vztah se v poslední době proměnil v úzkostný pocit odcizení.

Můžeme tedy s jistotou tvrdit, že poslední demografická transformace hluboce poznamenala přístup k životu i smrti a v důsledku toho i představu, jakou si vytváříme o druhých, i to, s jakou obavou vnímáme, když jich příliš přibývá, anebo naopak ubývá. Následující úvahy by nám měly pomoci oživit některé kolektivní jevy a jejich strohá číselná vyjádření.

V období od konce 18. do konce 20. století přešel západní svět od poměrně nevykonného a neuspořádaného režimu k režimu vyznačujícímu se značnou výkonností a řádem. Dnes je populace udržována na stacionární úrovni při maximální efektivnosti a při minimálním plýtvání lidskými životy. Demografické krize vysoké úmrtnosti se nejprve zbrzdily a zmírnily a poté zcela zanikly, takže smrt je dnes méně běžná, méně „náhodná“ a méně „proměnlivá“. Společnost se pomalu zbavuje strachu, že cosi tak strašného, osudového a nepředvídatelného jako smrt může náhle vstoupit do života a ukončit tak letošní, příští či následující rok. Nahodilost a mimořádnost se vytrácí a postupně mizí. Přejít od „neuspořádanosti“ k „řádu“ má ještě další aspekt, snad ještě významnější. Za starého demografického režimu bylo normální, že smrt zpreházela přirozený řád, podle něhož staří umírají dříve než mladí, otec dříve než syn, starší bratr dříve než mladší sestra. Změny v řádu vymírání byly tím výraznější, čím byla úmrtnost vyšší a čím častěji přicházely demografické krize. V Evropě měla v 18. století matka, které se v 30 letech narodil syn, při dosažení svých 50 let čtyřicetiprocentní pravděpodobnost, že svého syna přežije, a dvacetiprocentní pravděpodobnost, že ho přežije než se dožije 70 let. Při dnešní úmrtnosti je ovšem tato pravděpodobnost zanedbatelná. Tyto příklady nám dávají velmi jasnou představu o tom, jak často byl narušován hierarchický řád „vrtošivým a nepředvídatelným polibkem“ smrti.

Nad tímto zjištěním se nyní můžeme hlouběji zamyslet. Evropská společnost se vymanila z područí vrtošivé a nepředvídatelné smrti, která převracela přirozenou chronologickou posloupnost generací, a vstoupila do režimu, v němž je předví-